

De Castell Roquer a Castell Palau. Canvis i intervencions arquitectòniques en els castells del Baix Maresme a la baixa edat mitjana

JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA

Maresme Medieval

A la baixa edat mitjana, una gran part de castells de la zona de l'actual Maresme van patir una sèrie de modificacions arquitectòniques per adaptar-los de la seva primitiva funció estrictament militar a la residencial. Aquests canvis van coincidir, en la majoria de casos, amb l'arribada de nous propietaris que actuaren com a promotors d'aquests canvis i utilitzaren aquests espais com a símbol del nou poder jurisdiccional que acabaven d'adquirir.

1.- La primera etapa (segle XIII): les torres palau de planta rectangular

La primera etapa d'aquest canvi, la trobem documentada en el segle XIII i tenim testats dos exemples clars: la darrera intervenció dels Sant Vicenç al Castell de Vilassar i les reformes del Castell de Dosrius.

1.1.- La reforma dels Sant Vicenç al Castell de Vilassar

La primera referència al Castell de Vilassar apareix en un document datat el 1171, quan Pere de Sant Vicenç pactà amb Pere de Montornès una convinença per la qual li encomanà els feus de la Torre de Vilassar. La segona referència directa és del 12 de gener de 1262, quan Berenguer

de Sant Vicenç fa donació dels castells de Vilassar i Burriac al seu fill Guillem. L'estructura altmedieval de l'edifici a principis del segle XIII consistia en una torre rodona de cinc pisos amb un mur de 2 m de gruix, que actualment ocupa el centre del pati central de l'edifici i que estaria envoltada per un mur rectangular semblant a l'aspecte que presenta la Torre dels Encantats (Arenys de Mar).

La primera reforma d'aquest recinte per convertir-lo en castell palau consistiria en la construcció d'una torre de planta quadrada que se situaria al costat dret de la porta d'accés un cop s'entra al recinte sobirà del castell. Aquesta nova torre presenta una planta rectangular i estaria situada a la part externa de la muralla altmedieval sobresortint cap enfora del pla del mur. La planta baixa està dotada en tot el seu perímetre d'una sèrie d'espitlleres estretes que encara són visibles. Al primer pis és on hi hauria la sala que estaria decorada amb pintures al teginat del sostre i originàriament tindria la finestra geminada que en aquests moments es conserva en el segon pis. El trasllat possiblement es degué efectuar en una remodelació del segle XVII.

A partir de l'estudi de les pintures del teginat, sabem segur que la torre es va construir en temps de Berenguer de Sant Vicenç (1250-1273) i el seu fill Guillem de Sant Vicenç (1273-1290). La presència de l'heràldica dels Sant Vicenç i els Centelles en les pintures ens permet apropar-nos al moment de la seva construcció a finals de la dècada dels anys 50 o a l'inici de la dècada dels 60 del segle XIII.¹

1.2. - Els Cartellà, promotors del Castell de Dosrius.²

El Castell de Dosrius es troba situat en un puig de la serra del Corredor de 295 m d'altitud sobre el nivell del mar al nord del nucli de la població i on desemboquen les rieres de Rials i Canyamars.

El terme del Castell de Dosrius es crea a partir d'una divisió del terme jurisdiccional del Castell de Montalt a partir de la segona meitat del segle XI.³ El castell passarà a dependre del priorat de Sant Pere de Casserres per la cessió testamentària de Gerbert Miró al monestir, el 7 de juny de l'any 1073.⁴ La dependència de Casserres (1074-1453) portarà a

¹ Per a més informació, GRAUPERA, 2013a

² Per a més informació, GRAUPERA, 2011, pàg. 57-58

³ Per a més informació, GRAUPERA, 2000

⁴ Es tracta d'un trasllat efectuat el 1294, que fa referència a un document anterior

l'establiment una sèrie de castlans per administrar aquest feu en nom del monestir. La família Dosrius ostentaren aquest càrrec des del 1148 fins al 1277 i ho continuaren els Cartellà fins al 1437 i els Sentmenat fins al 1453, data en què van comprar al Prior del monestir de Casserres el domini directe i alodial del castell i la Baronia de Dosrius.⁵

És molt probable pensar que les grans reformes del castell es pogueren fer a partir del 1277, quan la senyoria de Dosrius estava regentada per Elisabet I (Saura?) de Dosrius que en casar-se amb Bernat de Cartellà i de Cartellà, senyor de Massanet de Vidreres i de Tordera, va fer passar la senyoria a la Casa Cartellà.

Malgrat que el castell ha estat estudiat a nivell històric, en manca un estudi a fons de l'estructura i una excavació arqueològica acurada per tal de poder establir-ne la planta, l'estructura i les dimensions. Sobre la periodificació del castell, no tenim documentades ni a nivell documental ni arqueològic, reformes ni modificacions. Les restes del castell presenten un estat de ruïna notable i resten mig amagades per la vegetació, fet que fa difícil l'observació de la planta en la seva totalitat.

La part més definida és una torre quadrada, en el cim del turó, orientada d'est a oest (16,5 x 10,7 m) amb paret d'un metre d'ample. Les parets resten visibles a nivell de fonamentació, a excepció de la paret nord que s'aixeca uns metres. En aquesta paret són visibles dues fileres d'espitlleres, les de la filada superior centrades al mig de l'espai de la filada inferior. Segurament seria una torre amb les mateixes característiques que la de Vilassar.

L'aparell està fet amb carreus de mida variada intentant fer fileres força irregulars unides amb morter de calç. La torre devia tenir dues plantes més a banda de la baixa, fet que ve indicat per l'existència d'espitlleres a la part superior i forats on anaven recolzades les bigues de fusta divisòries dels pisos.⁶ A la paret oest, es conserven dues espitlleres més, una de les quals resta sencera, d'uns 39 cm. La resta de la fortificació està molt amagada, però, malgrat tot, a la part baixa de la fortificació queden restes visibles d'estructures d'un mas annex a la torre, on s'endevinen en mig de la vegetació una sèrie d'habitacions.

datat el 7 idus de juny de l'any 13 del rei Felip (7 de juny de 1073), en què descriu la venda del Castell de Dosrius feta per Azaladaidis i Berenguer Ató a Gerbert Miró, el qual, l'any següent, el van cedir testamentàriament a Sant Pere de Casserres. (ANC-Fons Sentmenat). Agraïxo la referència a E. Subiñà.

⁵ ANC: Fons marquesos de Castellldosrius, doc. Índice 18 núm. 122. SANTOS, 2000.

⁶ JUHÉ- MARTÍ, 1992b, pàg. 489.

2.- La segona etapa (segle XIV – primera meitat del segle XV): les ampliacions dels recintes sobirans i jussans.

Durant la baixa edat mitjana es generalitzarà, en el Baix Maresme, un relleu en les famílies que ostentaven el poder nobiliari dels castells termenats. En l'etapa precedent, durant els segles XI i XII, la majoria de jurisdiccions feudals de la comarca es trobaven regentades per membres de les tradicionals famílies nobiliàries catalanes o de la baixa noblesa local, com ara els Castellvell, els Montcada o els Sant Vicenç, entre d'altres. Durant aquest període, aquestes nissagues, s'enfronten amb la conseqüent pèrdua de pes polític enfront de la monarquia i iniciaran un procés d'empobriment econòmic.⁷

El relleu en el poder, l'agafaran una sèrie de personatges que formaven part de famílies de l'alta burgesia urbana barcelonina i que es dedicaran a adquirir, per compra al rei, els drets jurisdiccionals d'aquestes antigues nissagues arruïnades a les quals hem fet referència. Molts d'ells ja ocupaven càrrecs dins els ressorts de l'aparell burocràtic de la monarquia catalana i havien acumulat fortuna i prestigi amb els beneficis generats per l'activitat burocràtica de l'estat. En aquest moment, es dedicaran a invertir la seva incipient fortuna en la compra de senyories properes a la ciutat comtal. L'objectiu no serà solament el benefici econòmic en les rendes de la terra, sinó el d'encetar un procés d'ennobliment que, moltes vegades, se segellarà amb una política matrimonial. Al rei també li interessa donar suport a aquest moviment, ja que per aquesta via aconseguirà el suport polític i econòmic d'aquesta incipient burgesia ennoblida. Gràcies al seu poder econòmic fort, aquest grup social serà usat pel rei com a aliat enfront a la tradicional alta noblesa feudal, i l'ajudarà a recuperar el seu poder autoritari perdut, aconseguint el desgast del poder de l'antiga noblesa. La majoria d'aquests nous magnats, com ja hem avançat, ocupaven alts càrrecs dins l'administració reial, com el de mestre racional, governador o conseller, entre d'altres.

Aquesta nova classe emergent que esdevindrà propietària de la majoria de senyories de la comarca,⁸ emularà les formes de l'antiga noblesa suplantada i esdevindran els promotors de la majoria de les obres d'art en

⁷ GRAUPERA, 2012a, pàg. 35-38.

⁸ Seran els Desbosch, com a senyors dels castells de Vilassar i Burriac; els Ferrer en la creada Baronia del Maresme; els Pujades i els Desplà com a senyors d'Alella i els Roudors, Fiveller i Destorrent a Teià.

aquest període. Les inversions en el camp artístic estaran dirigides bàsicament a la millora i la reforma dels antics castells, masies i cases fortes que es convertiran en segones residències, ja que el palau principal seguirà estant, en la majoria dels casos, a Barcelona, i es transformaran en els nous promotors de les obres d'art del Baix Maresme, on introduiran el nou llenguatge del gòtic a nivell plàstic. L'interès per marxar de la ciutat comtal augmenta en les temporades de pestilència, ja que, per tal d'evitar el contagi, s'establiran a la residència rural. En alguns casos, el condicionament i la conversió de castells militars en castells palau anirà complementada per la construcció de capelles privades o altars laterals en els edificis parroquials, juntament amb el pertinent mobiliari litúrgic.

2.1.- Les reformes dels Desbosch al Castell de Vilassar ⁹

L'any 1348, va morir Berenguer de Sant Vicenç, el darrer membre de la nissaga i senyor dels castells de Burriac i Vilassar. El 1352, es va posar a la venda aquest patrimoni per pagar els deutes que tenia contrets. Aquestes possessions van ser comprades per Pere Desbosch per 190.000 sous. El nou propietari formava part d'una de les famílies més importants de la ciutat de Barcelona, que havien adquirit el patrimoni a partir dels beneficis d'activitats comercials i també dels serveis prestats com a funcionaris dels comtes reis de la Corona d'Aragó. Malgrat l'adquisició de la senyoria de Vilassar i Burriac, els Desbosch van continuar tenint la residència permanent a Barcelona fins a l'extinció del llinatge al segle XVIII. El Casal dels Desbosch a Barcelona estava situat a la cantonada amb els carrers de la Mercè i el carrer Ample (des de la Mercè a les Voltes d'en Guaita - actual plaça d'Antonio López). A la comarca del Maresme, la seva activitat de promoció artística se centrà bàsicament en les reformes del Castell de Vilassar per convertir-lo en un palau de segona residència i en la dotació del mobiliari litúrgic necessari a les parròquies de la seva jurisdicció per poder desenvolupar el culte i com a element material de visualitzar el seu domini. Aquestes obres de reforma del castell, les tenim documentades en dues etapes:

a) Les primeres obres de remodelació del recinte del Castell de Vilassar van ser efectuades en temps de Pere Desbosch després de la compra del

⁹ Per a més informació GRAUPERA,2006

1352 i van consistir en el reforçament de les defenses del castell amb la construcció d'un recinte jussà emmurallat i una barbacana, per tal d'ampliar el recinte original dels Sant Vicenç. Per fer possible aquestes obres, Pere Desbosch va voler utilitzar els seus drets senyorials i el 4 d'agost del 1374, va assolir el compromís dels vilatans de Vilassar perquè participessin com a mà d'obra en els treballs constructius. Les obres van ser contractades als mestres d'obra Ramon Ferrer, Francesc Rispau «*magistri lambardi*» i Pere Roqueta, fuster de Barcelona, els quals van signar, el 3 d'agost del 1375, una època en poder de Guillem d'Horta, notari públic de Barcelona, on reconeixen haver rebut d'Antoni Boulès, procurador de Pere Desbosch, 7 lliures, 1 sou i 3 lliures i 75 sous 6 diners respectivament, per raó del jornal de dites obres.

b) A principis del segle XV, es detecta una segona fase de la reforma del castell que va consistir en la reforma de la part oest de l'edifici per tal de convertir-lo en un castell palau. Es va construir una sala a la planta baixa sustentada per dos arcs de diafragma, una cuina en el primer pis, dues habitacions en el segon i una torre en el tercer, a banda de les reformes de la façana. Aquestes obres continuarien enfrontant els vilatans de Vilassar i el senyor Desbosch per l'obligació que els volia imposar, de col·laborar en les obres del castell.

c) El castell, força ben conservat actualment en la seva aparença original, té una planta quadrada i la façana es troba protegida per una petita muralla amb una torre de planta circular en l'angle oest que, en l'interior, conté la sagristia de la capella. A la porta del recinte fortificat, s'hi accedeix per un pont, actualment d'obra, que supera la vall ampla i fonda que protegeix l'accés. Passada la porta, s'arriba a un recinte construït en l'ampliació del segle XIV i que es distribueix al voltant d'un pati. El parament d'aquesta porta està format per grans carreus amb sageteres en els murs i en cada un dels merlets. En el mur sud, es conserva una finestra tripartida en el pis superior, tancada amb llindes d'arc de mig punt retallats i sustentats per columnetes amb capitells gòtics, decorats amb fulles de palmera de pedra nummulítica de Girona i amb les impostes decorades amb roselles. En el centre del pati, es pot observar la façana de l'edifici. La porta del castell, construïda també amb arc de mig punt i grans dovelles, es troba protegida per un matabà en el tercer pis de la façana, que defensa la porta a plom. La façana principal, orientada a sud, presenta una sèrie de finestres gòtiques asimètriques que corresponen a les reformes del segle XV.

3.- La tercera etapa (segona meitat del segle XV): les reformes per la Guerra Civil catalana.¹⁰

Des de l'inici de la primera revolta remença, l'any 1462, s'obre un període d'incerteses i canvis en l'estructura de poder de la comarca que afecta de forma important la producció artística. Amb la Guerra Civil catalana, es produirà un canvi de la titularitat de les jurisdiccions feudals en funció dels suports d'aquests a cada un dels bàndols en conflicte. Aquesta incertesa i, a més a més, el fet de la destrucció inherent a la guerra, obre un període de poca inversió en la producció de noves obres d'art. Podem trobar l'única excepció en l'àmbit de l'arquitectura militar amb l'aparició de nous promotors vinculats a la guerra.

Des del segle XIII, a causa de la manca de recursos de la Corona catalanoaragonesa, els reis tendien a alienar els béns del patrimoni reial, entre els quals s'inclouïen els drets jurisdiccionals dels territoris. Com que aquestes alienacions es feien amb carta de gràcia (és a dir amb retrovenda), el rei, quan podia, intentava recuperar els béns alienats, el que s'anomenava lluçió o redempció. Les elits socials i econòmiques de les poblacions van intentar buscar la independència dels feudals a partir de l'ajut econòmic per materialitzar la recuperació del rei de l'antiga jurisdicció alienada. Malgrat tot, quan al rei li calia novament liquiditat financera tornava a vendre la jurisdicció als feudals segons la necessitat de suports o d'actius financers. La monarquia utilitzarà de forma sistemàtica la venda d'aquestes jurisdiccions com una forma d'obtenir recursos en una època de crisi i de fort endeutament en no poder fer front a les despeses que havia d'assumir. El cost econòmic de les repetides lluçions deixarà exhausta moltes vegades la base popular de les poblacions que compraven aquests drets. Amb la Guerra Civil catalana, es produirà també un altre motiu en el canvi de la titularitat de les jurisdiccions feudals, la qual es produirà en funció dels suports que el rei obtingui a cada un dels bàndols.

A l'inici del conflicte, algunes de les poblacions del Baix Maresme ja s'havien pogut redimir dels feudals: Premià (1321, 1421), Teià (1362), Alella (1366), Mataró, Llanerres i Sant Vicenç de Montalt (1419 i 1453) i el terme del Castell de Vilassar i Argentona (1419). La por, per part de molts d'aquests vilatans, a tornar sota domini feudal si el rei revenia la jurisdicció del terme per motius econòmics en un futur proper, els va portar a demanar

¹⁰ Per a més informació GRAUPERA, 2012B i GRAUPERA ET ALLII , 2013B

el privilegi d'esdevenir *Carrer de Barcelona*. Aquest nou privilegi consistia que si el rei alienava la jurisdicció, aquesta passaria a la ciutat de Barcelona i a partir d'aquí gaudirien dels mateixos privilegis que els habitants de la ciutat comtal. Per aquesta raó, moltes poblacions del Maresme van obtenir el carreratge en diferents dates: Mataró, el 27 de juny de 1419 i el 8 de novembre de 1424 i els termes de Vilassar i Argentona, el 25 d'octubre de 1419. Algunes poblacions ja eren directament jurisdicció del Consell de Cent, com era el cas de Caldes d'Estrac.

El fet que moltes de les parròquies del Baix Maresme prenguessin partit en el bàndol de l'oligarquia enfront al rei en ser Carrer de Barcelona, els va repercutir negativament. Un cop acabada la guerra l'any 1472, el rei Joan II va empenyorar alguns dels termes del Baix Maresme a diversos nobles que li havien estat fidels, fet que privava de privilegis a aquestes viles i retornava la seva jurisdicció a mans de feudals. La vila de Teià va ser adjudicada al castellà Fernando de Rebolledo en agraïment als seus serveis. També el mateix any, el rei va cedir la jurisdicció d'altres poblacions del Baix Maresme a mans de Pere Joan Ferrer, que va crear la Baronia del Maresme. La família Ferrer, igual que els Desbosch formaven part de l'oligarquia barcelonina emergent en el segle XIV. Els Ferrer es troben documentats com a mercaders amb negocis importants a la mediterrània occidental (Alexandria, Rodes, Beirut...).

També aconseguirà promocionar-los en càrrecs militars, eclesiàstics o com a funcionaris reials i escriptors. Pere Joan Ferrer i Destorrent, fill i hereu dels anteriors, va néixer l'any 1431 i va tenir una adolescència plena de conflictes. Durant la Guerra Civil catalana va donar suport inicialment a la Generalitat sent nomenat general dels exèrcits i governador del Rosselló i la Cerdanya, amb l'objectiu de defensar-la de l'atac francès. L'any 1464, va participar en la campanya de Cervera, fet que li va valer la cessió de les propietats de Joan Çabastida al carrer de Mercaders de Barcelona per part del rei Pere IV, conestable de Portugal. L'any 1465, va encapçalar la flota que va atacar Maó i va socórrer Amposta l'any 1466 amb vint vaixells. Va ser nomenat governador militar de l'Empordà des del 1467 i diputat pel braç militar el 1466, representant la vila de Puigcerdà. Va ser cridat a Barcelona a declarar, acusat d'expedir guiatges i salconduits als enemics a canvi de diners. A la meitat de la guerra va canviar de bàndol, fet que s'explica, segons Oliva, pel seu casament amb Elionor Sarriera, i es va integrar des d'aquell moment a la nissaga gironina dels Sarriera, en un moment en el qual la victòria de la guerra ja s'atribuïa al bàndol reialista.

Aquest canvi de bàndol li va atorgar per part del rei, una sèrie de prebendes, com el nomenament de capità i conseller reial i l'atorgament, el 20 d'agost de 1471, de la Baronia del Maresme.

La constitució d'aquesta Baronia, com hem avançat, va significar de facto el retorn a la sobirania feudal d'alguns pobles del Maresme que havien comprat anys enrere la seva independència a canvi d'una lluçió. El fet, òbviament, va generar una forta oposició per part dels vilatans, que van voler obstaculitzar la pèrdua de la llibertat aconseguida. Les parròquies empenyorades van protestar per la vulneració dels anteriors privilegis, sense que el rei Joan prengués les queixes en consideració. L'any 1479, mort el rei, transmeteren de nou les queixes al successor Ferran II, el qual amb una carta escrita a Càceres, el 16 de març de 1479, va recomanar la causa al síndic de la Cort Reial i va ordenar a Pere Joan Ferrer que aturés les hostilitats envers els homes de la seva jurisdicció. Després d'algunes negociacions, Ferran II va signar a Toledo, el 31 de juliol del 1480, un nou privilegi que tenia força de llei pactada incorporant de forma definitiva les parròquies del Baix Maresme, entre elles Mataró, a la jurisdicció reial i a la ciutat de Barcelona per la quantitat de 3.000 florins. En el cas de Teià, els privilegis no van ser promulgats fins a les Corts Reials de Salamanca, el 21 de novembre de 1505, i van ser signats pel Rei Ferran II i els veïns de Teià, Pere Noguera, Gerald Antich, Bernat Famades, Gabriel Antich i Martí i Salvador Romaguera. En aquests privilegis s'estipula la declaració de la inseparabilitat perpètua del terme de Teià de la corona; el reglament d'instauració dels càrrecs municipals (batlle, sotsbatlle, síndic, clavari i escrivà); la dependència jurídica a la Vegueria de Barcelona, i la potestat del nou comú en matèria d'impostos.

3.2.- Pere Joan Ferrer, baró del Maresme i la reforma del Castell de Burriac ¹¹

L'activitat de Pere Joan Ferrer com a promotor artístic en aquesta zona, es va centrar en l'ampliació del Castell de Burriac i les reformes pertinents per convertir-lo en un castell palau centre de la Baronia. Actualment, el castell es conserva enrunat i solament s'hi poden identificar la torre de la fortalesa, la capella presbiteral de la capella preromànica de Sant Vicenç i els fonaments dels murs de les diverses estances. Podem deduir, a partir

¹¹ Per a més informació GRAUPERA, 2011, pàg. 49-53

de les excavacions arqueològiques, que Pere Joan Ferrer va edificar el recinte jussà del castell i va construir més estances al voltant de la capella.

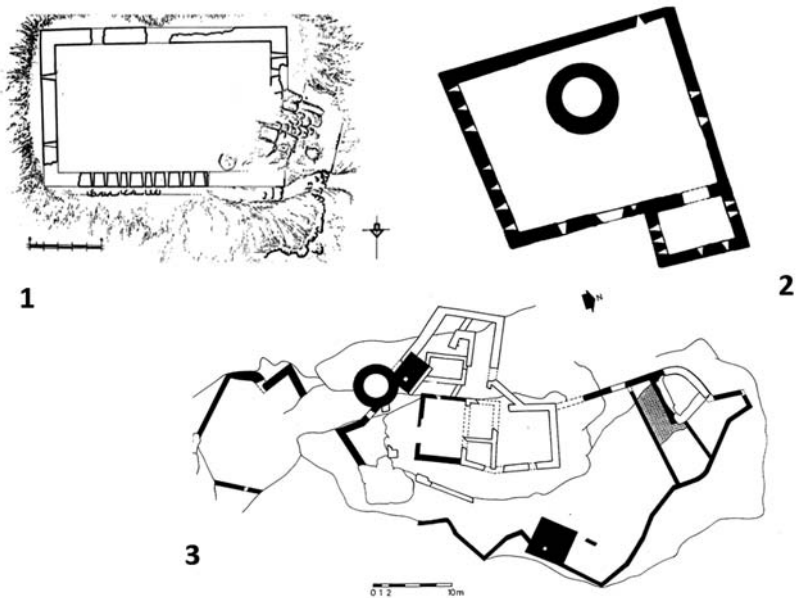
Aquest castell va ser utilitzat per Pere Joan Ferrer com a residència habitual un cop acabada la guerra, el 1472. Igual que els Desbosch, per fer els treballs de reforma i restauració del castell, va voler obligar els vassalls a dedicar-hi dos jornals per mes. Els habitants de Mataró, que havien aconseguit la independència i el títol de Carrer de Barcelona, el 8 de novembre de 1424, no se sentien obligats a fer aquestes tasques i van decidir buscar la protecció i la mediació dels consellers de Barcelona, perquè fessin arribar les protestes davant el rei Joan II. Al mes de març de 1473, el rei va decidir en sentit favorable als habitants del Maresme manant «...*esser sobresegut en les obres e guarda del Castell de Montcabrer, á les quals obres e guarda los dits homens no esser tenguts*».

Aquesta decisió reial contra els interessos del feudal van portar a demanar al monarca la seva revocació segons el testimoni d'una carta escrita per Ferrer al rei, el 24 de març del 1473, en què intentava donar raons per la seva causa. En la carta acusa els habitants de Mataró de no ajudar-lo en les obres del castell i revoltar-se contra ell: «...*perque totes les peroquies hi foren e los de mataro no vingueren ne intremateren algu fent me estar com a bestia tot lo dia, los fiu metre en una casa en la barbacana de mon Castell arestats...*». Com a conseqüència de la carta, el rei va revocar l'anterior sentència «...*quant toca a la guarda e obres de dit Castell, provehint aquell (Pere Joan Ferrer) esser restituit en possessio de les dites obres e guarda, segons aquestes coses mes largament se contenen en les dites provisions*». Els habitants de Mataró van tornar a reclamar al monarca, utilitzant el suport dels consellers de Barcelona mentre aquest es trobava a Perpinyà. Les gestions van donar el seu fruit.

El 17 de juny de 1473, Joan II va escriure a Mn. Requesens des Soler, governador general de Catalunya, per tal que estudiés detingudament la qüestió i emetés una sentència definitiva. Els consellers de Barcelona, mentre durava aquest procés van escriure tres noves cartes amb data del 20 d'agost de 1473: l'una al rei, l'altra al sotscanceller i la tercera al síndic de la ciutat, reclamant justícia a favor dels de Mataró. Desconeixem la sentència definitiva però sembla que va ser desfavorable als habitants de Mataró.

Com ja hem indicat, Pere Joan Ferrer va heretar un castell construït al segle IX però que havia estat molt malmès durant la Guerra Civil. Consistia en una sèrie de construccions a la part alta, amb una torre rodona, la capella

de Sant Vicenç, unes dependències annexes i unes habitacions amb cuina al voltant d'una cisterna a la vessant oest del cim. Pere Joan Ferrer va convertir aquestes restes en un castell palau on fixà la seva residència permanent i va construir la part jussana del castell, que fins al moment es limitava a un petit bastió al nord del puig. A partir de les excavacions arqueològiques, es van identificar catorze àmbits que configurarien l'espai castral en època de Pere Joan Ferrer. Carreras Candi explica, en la seva monografia del 1900 sobre el castell, la troballa de diferents rajoles de diferents formes i que formarien part del paviment de les reformes efectuades al segle XV. Carreras cita que se'n van trobar cinc varietats, de les quals solament presenta el dibuix de dues. Són unes rajoles decorades amb fines llaçaries aràbigues que s'alternen amb un relleu i pintades amb bandes blaves i blanques entrelligades i ornades amb grafies àrabs que creen diferents motius. En el Museu de Mataró es conserven uns alfardons decorats amb lletres cúfiques àrabs.

Planta dels castells del baix Maresme amb canvis i intervencions arquitectòniques a la baixa edat mitjana. 1.- Castell de Dosrius. (Dibuix : E.Juhé); 2.- Castell de Vilassar de Dalt a finals del s.XIII (Dibuix: J.Graupera); 3.- Castell de Burriac (Cabrera de Mar) (Dibuix: Arqueociència).

Bibliografia

BUSQUETA, Joan; CUADRADA, Coral (1986). «Un grup social a la conquesta de l'entorn rural. Els funcionaris regis i la seva implantació en el Pla de Barcelona i en el Maresme « a *L'avenç*, núm. 94, (juny 1986), pàg. 36-41.

CATALÀ ROCA, Pere; BRASÓ, Miquel; FLUVIÀ, Armand de (1990a). «Castell de Dosrius» a *Els Castells catalans*, vol. 1., 2a Barcelona: Dalmau Ed. pàg. 638-645.

CATALÀ ROCA, Pere (1990b). «Castell de Montalt» a *Els Castells catalans*, vol.1., 2a ed. Barcelona: Dalmau Ed. pàg. 705-706.

CATALÀ ROCA, Pere; BRASÓ, Miquel (1990c). «Castell de Vilassar» a *Els Castells catalans*, vol.1., 2a ed. Barcelona: Dalmau. pàg. 707-717.

GRAUPERA, Joaquim (2000). «Les restes del Castell de Montalt» a *I Jornades d'Història i d'Arqueologia i Medieval del Maresme. L'arquitectura militar medieval. Actes*. Grup d'Història del Casal, Mataró, 2000, pàg. 93-96.

GRAUPERA, Joaquim (2006). «Els Desbosch, promotors d'obres d'art en temps del gòtic» a *XXII Sessió d'Estudis Mataronins, 19 de novembre de 2005. Comunicacions presentades*. Mataró: Museu Arxiu de Santa Maria; Patronat Municipal de Cultura. pàg. 71-92.

GRAUPERA, Joaquim (2012a). *L'art gòtic al Baix Maresme (segles XIII al XVI). Art i promoció artística en una zona perifèrica del comtat de Barcelona. Tesi doctoral dirigida per Francesca Español i Bertran*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Història de l'Art.

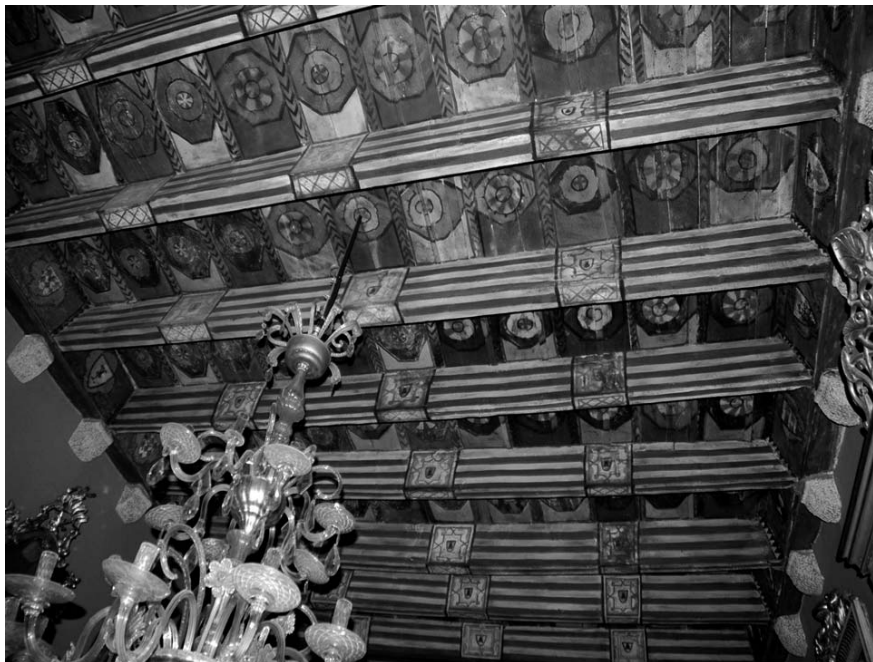
GRAUPERA, Joaquim (2012b). «La Guerra Civil al Baix Maresme» a *XXVIII Sessió d'Estudis Mataronins. 19 de novembre de 2011. Comunicacions presentades*. Mataró; Patronat Municipal de Cultura, Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, 2012. pàg. 15-18. Versió estesa en un cd adjunt.

GRAUPERA, Joaquim (2013a). «Les pintures del teginat i l'origen del Castell de Vilassar (s. XII-XIII)» a *XXIX Sessió d'Estudis Mataronins. 24 de novembre de 2012. Comunicacions presentades*. Mataró; Patronat Municipal de Cultura, Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, 2013. pàg.15-18. Versió estesa en un cd adjunt.

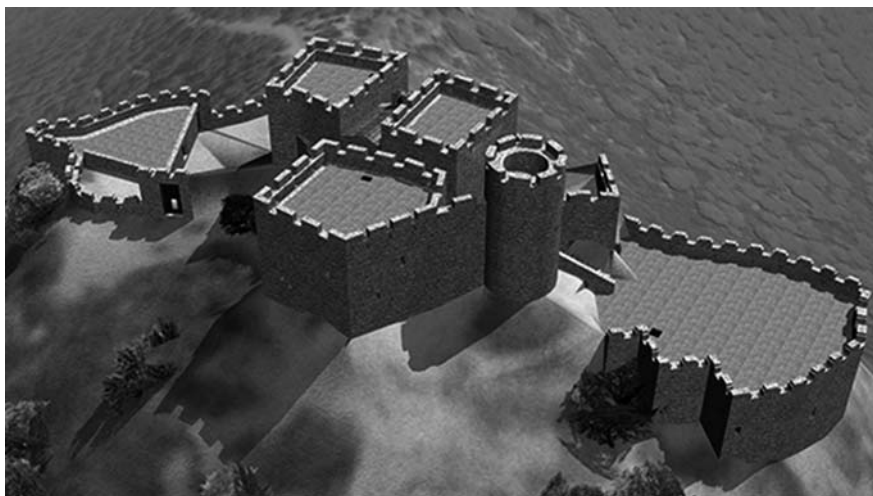
GRAUPERA, Joaquim; BOU ILLA, Joan; BOU PLA, Joan; VELLVEHÍ, Jaume. (2013 b). «La Guerra Civil catalana i el patrimoni arquitectònic» a *V Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme. EL Maresme i la conflictivitat bèl·lica. Actes*. Vilassar de Dalt: Museu Arxiu de Vilassar de Dalt. pàg. 37-47.

JUHÉ CORBALÁN, Enric; MARTÍ RIBAS, Cristina (1992b). «Castell de Dosrius» a *Catalunya romànica. Vol. XX. El Barcelonès. El Baix Llobregat. El Maresme*, vol. XX. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. pàg. 488-490.

SANTOS HERMOSA, Maria Gemma (2000): «El Castell de Dosrius a l'Edat Mitjana: del senyoriu eclesiàstic a la baronia» a *Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. L'arquitectura militar medieval. Actes*. Mataró: Grup d'Història del Casal. pàg. 103-112.

Pintures del teginat de la sala noble de la torre del s.XIII del castell de Vilassar de Dalt (Fotografia: J.Graupera)

Reconstrucció del castell de Burriac (Cabrera de Mar a la baixa edat mitjana (Dibuix: Josep Ma. Rovira)